

Tenslotte nog dit : wordt het geen tijd voor een ruime, zo al niet volledige synthese waarin de verworvenheden van de ervaringsgerichtheid enerzijds en de nieuwe literaire inzichten anderzijds, van pedagogie en literatuurwetenschap dus, samengevat worden ? Dit boek is zeker een bijdrage tot een stevige fundering waarop later schoolboeken kunnen steunen.

R. Roger, Leeuwerikenlei 3, 2520 Edegem.

Taalbeschouwing

Jansen, Frank : Van Apekop tot Zielepoot.

's-Gravenhage, Nijgh & Van Ditmar, 1985, 127 p.

Lennep, Jacob van : De vermakelijke spraakkunst.

's-Gravenhage, Nijgh & Van Ditmar, 1985, 213 p.

Bij Nijgh & Van Ditmar verschenen recent twee werkjes, blijkbaar in een reeks die zich bezighoudt met taalbeschouwing en taalkunde. Tevergeefs informeerden we bij uitgeverij en verdeler, wat deze reeks beoogt en wat het eventueel andere aanbod is.

Een werkgroep van de Tilburgse Nieuwe Leraren Opleiding "Moller Instituut" o.l.v. de auteur is verantwoordelijk voor het grappig, geïllustreerd en licht verteerbaar boekje "*Van Apekop tot Zielepoot*", dat zich aankondigt als een sociolinguïstisch onderzoek, vooral van de attitudele kant bekeken. De centrale vraag is : hoe typeren mensen elkaar en meer precies, welke samengestelde persoonsaanduidingen gebruikt men in onze taal ?

Het studiemateriaal werd geput uit de dikke Van Dale (1961), aangevuld met eigen waarnemingen en een recente lijst, gepubliceerd door Van Lennep in NRC Handelsblad (8 & 15 mei 1982). Duidelijk wordt, dat men wel degelijk ook op actueel en synchroon taalgebruik gemikt heeft en dat de werkgroep zich niet wou beperken tot een bijna historische afbakening van dit bijzonder levend, levendig en gevoelsgeladen vocabularium.

In alle bescheidenheid willen we als Vlaams lezer en gebruiker van gelijkaardige typering opmerken, dat we verrast worden door het hoge aantal ons onbekende samenstellingen. Blijkbaar is dit studiemateriaal toch wat regionaal getint en had de werkgroep mogelijk een frequentie-onderzoek in het hele Nederlandssprekende taalgebied kunnen opzetten.

Dit alles doet geen afbreuk aan de grondigheid en de helderheid van de studie, die een aantal relevante principes in de vorming van de samenstellingen blootlegt : de synecdote (pars pro toto, zoals "druiloor"), de metonymie (zoals "smeerkees"), de metafoor (zoals "geld-wolf").

Bovendien komt men tot een rangschikking naar de betekenis van het laatste deel :

- lichaamsdelen (leeghoofd, driftkop, losbol, domoor, snotneus, lachebek, bofkont, hangtiet, hondelul...)
  - voornamen (praalhans, slapjanus, keukenpiet, boerentrien...)
  - kledingstukken (zotskap, grapjas, witkiel, platbroek, leuterkous...)
  - dieren (werkbeest, kuddedier, stoeipoes, paradepaard, dekhengst, vechthaan, hotelrat, lokvogel, boekenwurm, snotaap...)
  - dingen (zeurpot, mafketel, papzak, zuurpruim...)
- Waarna men tot een droge constatering komt, dat niet alle lichaamsdelen, voornamen... in aanmerking komen, telkens om specifieke redenen.

Aldus worden zo'n 670 persoonsaanduidingen geordend, wat ons nog een beperkt aantal lijkt, indien we het register overlopen. In de conclusie besteedt men aandacht aan enkele trends in het proces van de samenstelling : het semantisch procédé, de eigenschappen van de bouwstenen en van de aangeduide personen, en duidelijke tabellen ondersteunen dit alles.

We kunnen het met het nawoord van de auteur volledig eens zijn dat dit soort van onderzoek uitbreiding, vervolg maar ook gewoon navolging verdient en dat zelfs middelbare scholieren met plezier aan gelijkaardige sociolinguïstische projecten zullen meewerken. Taalonderzoek en taalbeschouwing ontdoen zich op deze manier van dorheid en steriliteit.

Aanvankelijk anoniem, verscheen in 1865 *"De vermakelijke spraakkunst"*. Voor iedereen was echter onmiddellijk duidelijk dat het op de flap vermelde "Lid van de Akademie" Jacob Van Lennep was, die enkele jaren voordien, tot even grote verontwaardiging van sommige tijdgenoten een vermakelijke vaderlandse geschiedenis had gepubliceerd.

In de "uitleiding" van de hand van J. Noordegraaf wordt aandacht besteed aan :

- 1 wat De Nederlandsche Spectator rond die tijd schreef over de spraakkunst
- 2 de relatie tussen Van Lenneps werk en Nederlandse en Engelse bronnen - het is nl. zo dat o.m. in 1851 "The Comic English Grammar" van Richard Bentley verscheen -
- 3 de visie van Van Lennep op spraakkunst.

Voor al dit laatste lijkt ons interessant. Voortdurend wijst de auteur op de fossilisering van bepaalde taalfenomenen en trekt hij van leer tegen "Voorzangers-Nederduitsch", zeg maar : ouderwetse schrijftaal. Hij gaat er dan ook van uit dat een grammatica zich moet aanpassen aan actueel taalgebruik. In dit verzet klinkt hij vaak ironisch en "vermakelijk" en draagt hij consequent bij tot de levendige discussie die midden vorige eeuw werd gevoerd en nu nog steeds in de moedertaal-didactiek centraal staat.

De spraakkunst zelf vertoont op het eerste gezicht een vrij klassieke inhoudstafel. Nochtans wordt de lezing of studie ervan voortdurend opgevrolijkt door grappige illustraties : voorbeeldzinnen, teksten en tekeningen; vooral ook door rake, gedurfde en soms wat absurdistische opmerkingen, woordspelingen en theorieën die duidelijk heilige huisjes omstoten.

Zo voegt hij aan de traditionele werkwoordscategorieën de "vermakelijke werkwoorden" toe, volgens Van Lennep "de zoodanige, die gij in geen woordenboek vindt, hoewel er zeer gewone begrippen of handelingen- maar op vreemde of snaaksche wijze, mee worden uitgedrukt" (p. 77) en hij geeft als voorbeelden o.m. "lanterfantien" voor "niets degelijks uitvoeren" en "pierlemagochelen" voor "foppen".

Ook speelt hij vreemde spelletjes met de verklaring voor het geslacht van bepaalde substantieven :

"De Zon is in de meeste talen mannelijk; bij ons echter vrouwelijk; waarschijnlijk omdat wij hier te lande haar doorgaans niet anders dan met een sluier te zien krijgen.

De Maan is ook vrouwelijk : volgens sommigen, omdat zij, even als een klokken haar kuikentjes, altijd een troep sterretjes om zich heen heeft; volgens anderen, omdat zij zoo veranderlijk is : 't geen men wel eens beweert (maar 't zijn lasterzieke mannen die zulks doen) dat vrouwen ook zijn. (...)

Stad is vrouwelijk, omdat er zoo vele bochten, keerstraatjes en aardige schuilhoekjes in een stad zijn als in 't hoofd van een jonge juffrouw.

De Kerk is vrouwelijk, omdat zij voorheen getrouwd was met den Staat. 't Kan echter ook zijn, dat zij met den Staat getrouwd was omdat zij vrouwelijk is." (p. 32-33)

Desondanks willen we toch onderstrepen dat dergelijke grapjes niet beletten dat deze grammatica een kritische en wetenschappelijke reflectie aanbiedt op de taal van vorige eeuw.

De heruitgave van een spraakkunst van meer dan een eeuw oud lijkt op het eerste gezicht voor een breder publiek oninteressant. Nochtans maakt dit exemplaar daarop een gelukkige uitzondering. Ook voor niet-gespecialiseerde filologen verkondigt dit boekje een markante visie op het leven en de taal van de 19de eeuw. Bovendien roept het voor moedertaalleraren opnieuw de vraag op naar de functie van het taalbeschouwelijk instrumentarium.

Marc van Riel, Waversesteenweg 227, 2500 Lier.